

Yazar Bilgileri Author(s)

Dr. Öğr. Üyesi
Şengül ÖZDEMİR
Sinop Üniversitesi
İslam Felsefesi

s.ozdemir@sinop.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9921-0873

Künye Bilgisi

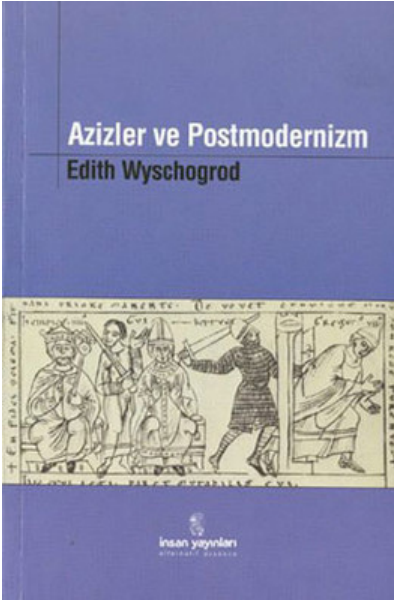
Edith Wyschogrod, *Azizler ve Postmodernizm*.

İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.

390 sayfa.

ISBN: 9789755743271

Kitap İncelemesi / Book Review

Anahtar Kelimeler / Keywords

Din / Religion

Edith Wyschogrod / Edith Wyschogrod

Azizler ve Postmodernizm / Saints and Postmodernism

Etik / Ethics

Hagiografi / Pilgrimography

Makale Tarihleri / History of Article

Geliş Tarihi / Received

22/11/2024

Kabul Tarihi / Accepted

02/12/2024

Atıf / Citation

Özdemir, Şengül. "Edith Wyschogrod, Azizler ve Postmodernizm". *Kitabiyat İlahiyat Araştırmaları İnceleme-Eleştiri Dergisi* 2/2 (Aralık 2024), 83-97.

Postmodern çağda geleneksel normatif yapısı altüst olan ahlâkın nereden hareketle anlamlandırılacağına dair zorluk günümüz insanının yüzleştiği en önemli problemlerden biridir. İncelediğimiz eserde ahlâka dair temel problematik, bu normatif yapının çözülmesine paralel görünür olan, inanç ve pratik/uygulama arasındaki uçurum olarak ortaya koyulmaktadır. Yazar bu uçurumu ahlâkî söylemin, ahlâkî eylemi güdülemedeki başarısızlık¹ olarak nitelendirmektedir. Descartes'tan bu yana metot sorunu ile meşgul olan felsefenin ahlâkı da bir metot/teori konusu yaptığını söyleyen yazar, yaşadığımız çağda ahlâk teorilerinin insanları eyleme geçirmekte yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple kitap, teoriye dair üç perspektiften eleştiri yönelterek teoriden bağımsız etik imkânı sorgulamaktadır: 1. Pragmatik; 2. Ontolojik; 3. Normatif (s. 28). Pragmatik eleştiri, ahlâk teorisinin gittikçe daha karmaşık hal alan çağdaş dünyada insanları eyleme yönlendirmede yetersiz olduğu fikrini içermektedir. Yazara göre ahlâk teorisi, ahlâkî meseleleri çözümlememekte aksine yeni problemlerin doğmasına neden olarak fikir birliğine varılmasını engellemektedir. Teorinin yarattığı bu karmaşa ahlâkî eyleme varamadan sadece tartışma pozisyonu yaratarak ahlâkî sorun karşısında pragmatik bir tavır üretmeye engel olmaktadır. Ontolojik eleştiri, çağımız varlık anlayışının kontrol ve hesaplama üzerine kurulmasına istinaden ahlâkın hep öz-idrakten hareketle değerlendirildiği fikrine dayanmaktadır. Normatif eleştiri ise öz-idrakten hareket eden modern ahlâk teorilerinin benliği gözlemci konumunda askıya aldığından Öteki'nin acı ve ıstıraplarının unutulması üzerinden dile getirilmektedir. Yazara göre bu üç eleştiriye binaen teoriler

¹ Edith Wyschogrod, *Azizler ve Postmodernizm*, çev. Ahmet Demirhan (İstanbul: İnsan Yayınları, 2002), 86.

üzerinde temellendirilen modern ahlâkî yapı, benliği harekete geçirecek normatif karakterden yoksundur. Ahlâkî yaşamı ahlâk teorisinden uzaklaştırmak gerektiğini savunan yazar, aynı zamanda azizlerin yaşamı üzerinden postmodernist eleştirilere cevap verebilecek yeni bir etik teori ortaya koymaya çalışmaktadır.

Çalışmanın daha detaylı değerlendirmesine geçmeden önce, Wyschogrod'un felsefî alana yaptığı katkılardan kısaca bahsetmekte yarar olacaktır. Columbia Üniversitesi'nde felsefe doktorasını tamamlayan yazar, uzun yıllar Rice Üniversitesi'nde felsefe profesörü olarak görev yapmıştır. 20. yüzyılın önemli Amerikalı filozoflarından biri olan yazar, din felsefesi ve etik sahasında yaptığı çalışmalarla ön plana çıkmaktadır. Zira 20. yüzyılda dinî inanç ve değerler hem aklın kutsandığı modern felsefe hem de akla güveni sorgulayan postmodernist felsefe tarafından ittifakla çift taraflı yoğun eleştiriye maruz kalmıştır. Aşağıda listelediğimiz eserlerinin isimlerinden de ilk elden tespit edebileceğimiz üzere bu sorun, Wyschogrod'un uğraştığı felsefî çalışmalar² arasında yer almaktadır. Yaşadığı çağın felsefî karakterini kavramak ve onunla ilişkili sorunlara çözüm bulmak maksadıyla yazar felsefe, din ve postmodernizm arasında yapıcı yeni yollar keşfetmeye çalışmıştır. Wyschogrod'un önemli eserleri arasında *Spirit in Ashes: Hegel, Heidegger and Man Made Mass Death* (1985); *Saints and Postmodernism: Revisioning Moral Philosophy* (1990); *An Ethics of Remembering: History, Heterology and the Nameless Others* (1998); *Emmanuel*

² Wyschogrod'un çeşitli felsefî ve dini disiplinlere yayılmış akademik etkisinin incelendiği eser için bk. Eric Boynton - Martin Kavka (ed.), *Saintly Influence Edith Wyschogrod and the Possibilities of Philosophy of Religion* (New York: Fordham University Press, 2009).

Levinas: The Problem of Ethical Metaphysics (rev. ed. 2000)³; *Crossover Queries: Dwelling with Negatives, Embodying Philosophy's Others* (2006); *Lacan and Theological Discourse* (ed., 1989); *The Phenomenon of Death: Faces of Mortality* (ed., 1973); *The Ethical: Blackwell Readings in Continental Philosophy* (ed., 2002); *The Enigma of Gift and Sacrifice* (ed., 2001); *The Enigma of Gift and Sacrifice* (ed., 2001); *Theological Perspectives on God and Beauty* (ed., 2003)⁴ zikredilebilir. İncelememize konu ettiğimiz Wyschogrod'un *Azizler ve Postmodernizm (Saints and Postmodernism: Revisioning Moral Philosophy)* adlı eseri onun felsefe, din ve postmodernizm arasında yapıcı yeni yollar keşfetmeye⁵ çalıştığı en tanınmış eseridir.

Wyschogrod'un incelediğimiz kitabı, toplamda giriş ve sekiz bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde yazar, neden azizlerin anlatıları üzerinden etiği yorumladığını, postmodernist dünya görüşünün yönelttiği eleştirileri dikkate alarak izah etmektedir. Zira postmodernizm, etik normların olmadığını savunurken, azizlerin yaşamları bu yoksunluk içerisinde etik model imkânı olarak yorumlanmaktadır. Kitap boyunca postmodern düşüncelerin ortak noktası olarak zikrettiği ve kitabın da temel çerçevesini oluşturan farklılık (differentially), çift kodlama, eklektizm, başkalaşma (alterity), muktedir kılma (empowerment), materyalizm olmak üzere altı kavramın açıklamasına giriş bölümünde değinmektedir (s. 16). Bu kavramsal çerçeve ile kendi bireyselliğini ve çıkarlarını

³ Philip Goodchild, *Rethinking Philosophy of Religion Approaches from Continental Philosophy* (New York: Fordham University Press, 2002), 333.

⁴ Hayatı ve eserleri için bk. Internet Archive, "Edith Wyschogrod", <https://web.archive.org/web/20100216192104/http://www.wyschogrod.com/books.htm>

⁵ Thomas J. J. Altizer, "The Impossible Possibility of Ethics", ed. Eric Boynton - Martin Kavka, *Saintly Influence Edith Wyschogrod and the Possibilities of Philosophy of Religion* (New York: Fordham University Press, 2009), 32.

aşan ötekine hizmet etme üzerinde temellendirilen radikal bir etik söylemin imkânı sorgulanmaktadır.

Eserde postmodernizm, kısaca ifade etmek gerekirse, arzu dili, libidinal ekonomi ve tatmine dayalı bir itki etiği olarak tanımlanmaktadır (s. 344). Postmodernizmin arzu ve itkisel karakterine vurgu yapmak için vecdî postmodernizm (ecstatic postmodernism) ifadesini kullanmaktadır. Vecdî postmodernizm ifadesi insan deneyiminin teorik ve statik karakterine karşıt olarak dinamik ve bedensel karakterine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Postmodernizmin eleştiri ve iddialarını dönüştürmeyi de amaçlayan bu yorum, azizlerin hayat anlatıları (life narratives) üzerinden ahlâkın deforme olan normatif yapısını yeni bir perspektif üzerinden inşa etme iddiasına sahiptir. Azizlerin hayatı üzerinden teklif edilen teorinin amacı somut ahlâkî hayatlara başvurup burada söz konusu olan anlatsallık (narrativity), bedensellik (corporeality), metinsellik ve tarihsellik unsurlarını betimlemektir (s. 38). Bu yorumdaki teorik nitelik ise paradoksal olarak ahlâka dair teorik olmayan söylemsel çerçeveyi ortaya koymaktır. Bu tartışmada teori kelimesi, postmodern düşüncede anlam ve etkisini yitiren rasyonel norm ve ahlâkî ethos'un yoksunluğuna dikkat çekmeyi ve ahlâkî tutumu azizlerin hayatları üzerinden sorgulamayı ifade etmektedir (s. 89). Yazar bu sorgulamayı postmodern ahlâkî söylemin beklentilerini dikkate alan yeni tür nesnellik biçimi geliştirmek olarak nitelendirmektedir.

Bu nesnellik kişinin kendisini *Öteki*'nin yerine koyması olarak temellendirilmektedir. Bu sebeple azizlerin hayatlarını kaleme alan "hagiografik" (hagiography) metinler yeni bir ahlâkî tutumun geliştirilmesinde hareket noktası olarak ele alınmaktadır. Hagiografik metinler, dinsel gelenekler tarafından onaylanmış biyografi ve otobiyografi olmalarına

rağmen yerleşik teolojik normlar ve kurumsal yapıları sorgulayan söylemleri nedeniyle antinomik karaktere sahiptir (s. 80). Hagiografik metindeki aziz kavramı ödeyeceği bedele bakmaksızın kişilerin veya duygu sahibi varlıkların acılarını yok etme ile ilgili fedakârlığı ifade eden radikal bir özgecilik olarak tanımlanmaktadır. Azizlik, hem ilahî hakikatin iç tefekkür yoluyla bilgisini elde etmekle hem de sevgi, yardımseverlik ve şefkatin şekillendirdiği ahlâkî meselelerle ilişkili olarak ele alınmaktadır. Azizler, istidatlı bestecilerin ve müzisyenlerin istisnai bireyler olması gibi ahlâkî hayatın virtüüzü olarak ele alınmaktadır. Bu itibarla azizler, olağan ahlâkı aşarak daha yüksek bir standardı meydana getiren kişilerdir (s. 229). Bu nitelikleri itibariyle azizlik, Wittgenstein'in (ö. 1951) "söylenmeyen hakkında susulmalı" ifadesinden hareketle resmedilemeyen ya da söylenemeyen bir şeye ait olan bütünün temsilcileri olarak eserde sunulmaktadır. Başka ifadeyle azizce varoluş, dilde doğrudan ifade edilemeyen yegâne ve yüce bir şeyin şekil kazanmasını ifade etmektedir. Wyschogrod'un aziz tanımı, geleneksel teolojik anlamını içermekle birlikte herhangi belirli/özel bir dinsel veya kültürel bağlama işaret etmez.

Hagiografik özgeci yorumda *Öteki*, benliğin bir uzantısı değil, benliği sınırlandıran bir talep olarak yorumlanmaktadır. Burada varsayılan *Öteki* kavramı yokluğun ve mahrumiyetin *Öteki*'sidir. Hagiografik olarak dolayımlanmış varoluş için *Öteki*, aslı bir "saik durum"dur. Hagiografik metinlerdeki azizlerin kişisel çıkarlarını ve benliklerini aşarak başkalarına hizmet etme olgusu, ötekiliğin teorik olmayan ahlâkî karakterini somutlaştırmaktadır. Dünyaya açılma olarak azizce cismanîlik, *Öteki*'ni ahlâkî anlam yüklü bir baskı, bir yara ya da travma olarak kavramaktadır. *Öteki*, kavramsal olarak düşünülen şey değil bizatihi bedensel olarak hissedilen

yakınlıktır. Zira hem dilde hem duyuda noksan olan ya da tam olarak temsil edilemeyen *Öteki*, kendisini gramatik olarak buyurucu ses ve cismanî olarak da acıyı hissetme kapasitesinde başkalığın izleri olarak eserde tanımlanmaktadır.

“Niye Azizler?” olarak isimlendirilen birinci bölümde yazar, teklif ettiği etik teoride azizleri neden merkeze aldığını izah etmektedir. Azizlerin hikâyesi, başkalarının hayatlarını etik olarak dönüştürürken bu dönüşümün bilişsel ve estetik değil varoluşsal bir tecrübeye sahip olması itibarıyla merkezi bir role sahiptir. Zira bilişsel etik teoriler, ahlâkî yaşamları anlama ve yönlendirmede yetersizdir. Hikâye edilen azizlerin hayatları, canlı ve etkili şekilde bireysel hayal gücünü harekete geçirme konusunda okur için hem dinî hem etik olarak güçlü bir etki gücüne sahip olduğu iddiasıyla ön plana çıkarılmaktadır. Bu nedenle *Öteki*'ne adanmış aziz bedeni önemli bir etik sembol olarak bu bölümde merkeze alınmaktadır.

“Azizlerin Etkisi” olarak isimlendirilen ikinci bölümde yazar, Henry James'in (ö. 1916) *The Wings of the Dove* adlı edebî eserine referansla (s. 86), azizlerin yaşamları ile edebî eserler arasındaki paralelliği karşılaştırmalı olarak incelemektedir. James'in romanı hagiografik metinlerdeki *Öteki*'ne radikal bağlılığı ve beklenmedik etik olasılıkların örneklemini sunmaktadır. Başka bir ifade ile hagiografik eserlerde merkeze alınan azizin kendisini hiçleştirerek dâhilî mekânı boşaltması, benlikten arınması ve aşkın bir *Öteki* ile kendini doldurması James'in edebî eseriyle paralellik kurularak izah edilmeye çalışılmaktadır. Azizce hayata özgü olan radikal özgecilik, bu bölümde edebî, mistik, anlatısal, bedensel ve tarihsel pek çok yönüyle incelenerek mevcut etik sınırların ötesine geçen model olarak sunulmaktadır.

“Ötekisiz Zaman” olarak isimlendirilen üçüncü bölümde yazar, ötekiliği anlamlı kılan zaman kavramını analiz etmektedir. Bu bölümde bir başkası tarafından asla paylaşılamayan ‘kendi ölümüm’ [benlik ölümü] herkese özel ‘saf’ zaman olarak tahsis edilmektedir. ‘Kendi ölümüm’e kadar işleyen süre, benlik ve *Öteki*’ni kucaklayan birleşik bir zamandır. Bu zaman zarfı, benlik ve *Öteki* arasında ortak ölçü olarak öz-çıkarıcı çatışmaların olduğu alana işaret etmektedir (s. 117). Öz-çıkarıcı çatışmayı bertaraf etme ve ötekisiz kılmak için azizce özgecilik ön plana çıkarılmaktadır. Bu bölümde azizce özgecilik, Rawls’ın (ö. 2002) toplumsal sözleşme teorisi ile Gewirth’in (ö. 2004) rasyonel eylem teorisi çerçevesinde karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Rawls’ın revizyonist faydacılığı ile Gewirth’in genel tutarlılık ilkesine dair teorileri bu öz-çıkarıcı çatışmasını aşmada yetersizdir (s. 143). Öz-çıkarıcı çatışması için öncelikle ahlâkî ilişkilerde benlik ve *Öteki* arasında asimetri bulunduğunun kabulü gerekmektedir. Bu bölümde bu asimetric ilişki ölüm, zaman, radikal özgecilik, şiddet ve azizce emek kavramları üzerinden analiz edilmektedir.

“Ardışıklık ve Cinsiz” olarak isimlendirilen dördüncü bölümde yazar, azizce yaşamın dil, güç ve zaman gibi kavramları nasıl dönüştürdüğünü analiz etmektedir. Bu bölümün analizinde Levinas (ö. 1995) ve Blonchot’un (ö. 2003) düşüncelerinin yanı sıra Neoplatonizm, Nietzsche’nin (ö. 1900) eleştirilerinden de faydalanılmaktadır. Azizce hayatın dinamik zaman tasarısını açığa çıkarmak için edilgenlik, faal olmama ve bencilliği (egoity) parçalayan terim olarak cinsiz (neuter) kelimesinden hareket edilmektedir. Cinsizleştirme Ben’in merkezsizleştirilmesi ve şahsî olmayan bir “o” ortaya çıkarmayı ifade etmektedir. Cinsiz olan bir arzunun öznesi, *Öteki*’nin ihtiyaç ve arzularının zapt edileceği bir beden olarak

analiz edilmektedir (s. 188-189). Etik bir sembol ve eylem aracı olan aziz bedeni, *Öteki* için hizmet aracıdır. Yazara göre fenomenoloji ve postmodernizm tarafından görünür kılınan duyu ve cismanîlik arasındaki ilişkinin dikkatli analizi, azizin emeği ve *Öteki*'nin zaman şemasının dolaylı olarak görülmesini sağlamaktadır. Azizce emek *Öteki*'nin önündeki edilgenlik ve sabırdır. *Öteki*'ne maruz kalma, cismanîlik ve kırılabilirlik demektir. Bu kırılabilirlik bilişsel olanın ötesindeki edilgenliği ve alıcılığı vurgular. Böylece benlik, bencillik ve biçimsel birliğinden soyulur ve *Öteki*'ne mukabele halinde yaşar. Bu sebeple azizlerin yaşamlarının anlatıldığı metinler hem etik hem de dinî değerleri aktarmanın bir aracı olarak ele alınır. Hagiografiler yalnızca bilgi veren metinler değil okurun pratikte etik tutumunu dönüştürüp şekillendiren metinlerdir. Hagiografiler tarihsel doğruluklarının ötesinde etik mesajı iletme amacını taşımaktadır.

“Teori Talebi” olarak isimlendirilen beşinci bölümde yazar, etik meselelerin teorik değil, pratik olarak azizlerin somut yaşamlarıyla ahlâkî açıdan nasıl meşrulaştırılacağını tartışmaktadır. Azizce varoluş, etik ilkelerin teorik açıklamasından ziyade, somut yaşanmasını ifade etmektedir. Hagiografi, teorinin başarısız olduğu boşlukları doldurduğu gibi ahlâkî söylemde derin bir başkaldırı nosyonunu da görünür kılmaktadır. Bu bölümde arzu ve şiddet yönü göz ardı edilmiş Heidegger'in (ö. 1976) *Dasein* kavramının kendiuğruna (for-its-own-sake) özü, Bataille (ö. 1962) ve Levinas felsefelerinden hareketle eleştirilmektedir (s. 209). Bataille arzu ve şiddet kavramlarını, fazlalık, aşırılık ve şişirilmiş sarf etme gibi ekonomik terimler aracılığıyla analiz ederken Levinas *Öteki* gibi etik terimlerle analiz etmektedir. *Dasein*'in göz ardı edilen bu arzu yapısının, ihraç edemediği bir ötekilik yapısını barındırdığı iddia edilmektedir. Buna paralel yazar

etik yapının, bu ötekilik ya da haricilik üzerinden gösterilebileceğini savunmaktadır. Bireysel hazdan ziyade ötekine adanmış azizlerin hayatları, teorik etik sistemlerin ötesine geçen pratik bir etik anlayış sunmaktadır. Böylece modernizmin topluma bağımlı özneler olarak yapılandığı ve kurguladığı etik anlayış, azizlerin örnekleminde radikal bir etik özgürlük olarak tezahür etmektedir. Bu tezahür toplumsal yapıların dışında bir etik alan olarak ön plana çıkarılmaktadır.

“Başkasız Dil: Atıf ile Kıp’ın Baskılanması” olarak isimlendirilen altıncı bölümde yazar, azizin ne bildiği ve bildiği şeyi nasıl bildiği, azizin konuştuğu dilin doğruluk değerinin ne olduğu gibi sorularla dilin, etik ve felsefi bağlamını ele almaktadır. Bu bölümde dil ve dünya arasında kurulan bağın imkânı, klasik ve çağdaş yorumlar arasında karşılaştırmalar yapılarak sorgulanmaktadır. Aristoteles’te olduğu üzere klasik felsefe için doğruluk, düşüncenin tutarlılığını belirleyen kuralların mukaddem bir varlık düzenini yansıtmışından kaynaklanır. Çağdaş dil felsefelerinde ise doğruluk varlığın ontik statüsüyle değil tutarlılığı belirleyen kurallarla tespit edilmektedir. Bu bölümde Husserl (ö. 1938), Quine (ö. 2000) ve Davidson (ö.2003) gibi çağdaş dil ve doğruluk teorileri incelenmekte bu teorilerin pek çok farklılıkları olmasına rağmen dil dışı dünyadaki varlıkları göz ardı etmek, ötekiliği evcilleştirmek ve baskılamak girişiminde ortak nitelik taşıdığı iddia edilmektedir (s. 267). Bu tartışmalarla teorilerin Öteki’nin radikal farklılığını ifade etmedeki yetersizliği ön plana çıkarılmaktadır. Azizce hayat, duyuyla bilişsel olmayan bir ilişkiyi temsil ettiği için; çağdaş doğruluk anlayışlarının göz ardı ettiği dil dışı dünyanın, evcilleştirilen ve baskılanan yapısına atıf yapmaktadır (s. 243). Bu sebeple azizce varoluş,

ötekiliği baskılayan dili eleştirmeyi mümkün kılmaktadır. Yazara göre dilin dış dünyaya referansını mümkün kılan şey, dilin emir kipi gramerine bağlılığıdır. Azizlik ise *Öteki*'nin emredici mevcudiyetini tecrübe etmektir. Günlük hayatta emredici dil, ötekiliği bastırma ve şiddet biçimi içerse de azizce varoluşta buyruklar, başkalarına yardım etme ve acıyı azaltmaya yönelik olduğundan şiddetin potansiyelini etik olana dönüştürmektedir.

“Ayartı, Mukaddeslik ve Arzu” olarak isimlendirilen yedinci bölümde yazar, azizce varoluş ile postmodernizmin arzu, göçebe varoluş, norm dışılık gibi temel kavramları arasında kıyaslamalar yaparak mevcut postmodern kavramsal yapıyı dönüştürmeye çalışmaktadır. Bu bölümde azizce varoluş, hem Deleuze (ö. 1995) ve Guattari'nin (ö. 1992) maddi, üretici ve sınırsız bir şey olarak betimlenen arzu kavramı ile ilişkilendirilmekte hem de bu teorinin sınırlarını gösteren etik dönüşüm modeli olarak sunulmaktadır. Deleuze ve Guattari, Oedipus kompleksinde yer verilen arzunun aile içi bir ilişki kodlamasına karşıt arzunun toplumsal ve üretimsel bağlamına dikkat çekmektedir (s. 274-275). Yazarın teklif ettiği azizce arzu ise kapitalist ve toplumsal üretim amacının ötesinde *Öteki*'nin ihtiyaçlarına hizmet eden bir arzudur. Bu tür bir arzu kutsal sapma olarak nitelendirilmekte ve yeni etik kodlar üretmeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla radikal fedakârlık olarak azizce arzu, sabit kimliklere, mevcut toplumsal ve üretimsel kodlarına karşı etik direniştir. Azizlerin yerleşik etik normlara direnişi, her türlü düzen ve hiyerarşiyi aşan göçebe bir varoluş modeli sunmaktadır. Toplumsal kimlik kodlarından özgürleşen azizlerin bir anlamda “yüzsüz” olduğuna vurgu yapan yazar, norm dışına çıkabilmeleri itibarıyla azizce hayatı gerçek etik dönüşüm modelleri olarak sunmaktadır.

“Azizlik ve Postmodernizmin Bazı Açmazları” olarak isimlendirilen sekizinci bölümde yazar, modern ve postmodern teorilerin sabit özne fikrini aşıp özgeciliği açıklamadaki yetersizliğine dikkat çekmektedir. İddiasını savunmak için Nicholas Rescher’in (ö. 2024) sağduyusal özgeciliği ve Julia Kristeva’nın öznenin kendilik deneyiminin ötesine geçme çabasını ifade eden vecd (ekstaz) kavramını, azizce özgecilik ile karşılaştırmaktadır (s. 325, 333). Gerçek anlamda *Öteki*’nin kavramsallaşamaz gerçekliğine erişim, *Öteki*’nin noksanlığına maruz kalan ve ona hizmet eden azizce özgecilikle mümkündür. *Öteki*’nin hayatı ne kadar çatlaksa, noksanlığı ne kadar büyükse ve benlik üzerindeki talebi ne kadar ağırsa bireysellik de o ölçüde derinlik kazanmaktadır ki bu yazarın hedeflediği gerçek bir etik dönüşüme ışık tutan azizce özgeciliğe referansta bulunmaktadır.

Sonuç olarak Wyschogrod, postmodern dünyada ahlâkın normatif yapısının nasıl anlamlandırılacağına dair azizlerin yaşamları üzerinden yeni bir cevap üretme çabasındadır. Bu çaba ahlâk teorilerinin mevcut problemlere dair teorik ve pratik ikilemleri çözemediği tespitine dayanmaktadır. Hagiografik metinleri merkeze alan bu cevap, postmodernizmin ahlâka dair eleştirilerini dikkate alarak felsefe ve teoloji arasında köprü kurmak çerçevesinde şekillendirilmektedir. Bu köprü, iki farklı katman olarak sunulan din ve felsefeye atıfla azizce varoluş ve postmodernizm paralelinde kurulmaktadır. Eserde çok farklı filozof ve disiplinler arasındaki karşılaştırmalarla kurulmaya çalışılan bu bağın imkânı, mevcut postmodern eleştirileri reddedici bir tavırla değil de onlarla yüzleşme ve dönüştürme çerçevesinde tartışılmaktadır. Bu nedenle din, ahlâk ve postmodern felsefe arasında yapıcı bir köprü oluşturmaya çalışması itibariyle kitap, modern etik teorileri eleştirmekle

birlikte postmodern etik tavrı da dönüştürmeyi amaçlayan yeni bir perspektif teklif etmektedir. Kanaatimizce modern ve postmodern söylemlerle ciddi yıkıma uğramış din, felsefe ve ahlâk arasındaki ilişkiyi daha sağlam ve çok yönlü olarak yeniden düşünebilmek adına bu eser bir örneklem sunmaktadır. Bu örneklem bilhassa teoloji/ilahiyat sahasında mevcut eleştirileri dikkate alarak çağın sorunlarına yol gösterici yeni teklifler üretme çabasına katkı yapmaktadır. Ayrıca dinî, edebî, kültürel, felsefî çok disiplinli yaklaşım içerisinde konuyu değerlendirmesi, her bölümde farklı alanlardaki düşünürlerle karşılaştırmalı olarak kendi iddialarını savunması ve çok geniş bir referans listesine sahip olması kitabın güçlü yanları olarak zikredilebilir.

Sahip olduğu zengin içeriğe binaen eser, yoğun kavramsal şema ile birlikte karmaşık ve teorik bir dil kullanımına sahiptir. Bu sebeple eser, konuyla ilgilenen tüm okurlar için değil konuya belli bir vukufiyet düzeyi olan okurlar ya da akademik çalışmalar için uygundur. Bu itibarla anlaşılma güçlüğüne sahip olması yönüyle eleştirilebilir. Ayrıca eserde yazar, azizleri belli bir din bağlamında ele almayıp azizler hakkındaki çeşitli kültür ve dinlerdeki farklılıkları göz ardı eden genellemelere sahiptir. Teklif ettiği teoriyi fenomenolojik analiz ve hermenötik yorum çerçevesinde temellendirmeye çalışan yazar, azizlerin hayatlarına dair yaptığı genellemelerle dil ve tarihi aşan bir perspektif arayışı sunmaktadır. Bu durumun kendi içinde bir paradoks oluşturduğu iddia edilebilir. Bununla birlikte ideal bir örnek olarak sunulan azizlerin ahlakî deneyimleri üzerine inşa edilen etik bir söylem, günlük hayatta uygulamanın zorluğu nedeniyle de ütöpik bir teklif olarak da eleştirilebilir. Tüm bu eleştirilere rağmen yaşadığımız çağın gerçekliği ve birikimini göz ardı etmeyerek azizce varoluş ekseninde

yazarın geliştirmeye çalıştığı özgeci ahlâk teorisiyle bu eser hem felsefî hem dinî çalışmalar için önemli bir kaynak görevi görmektedir.

KAYNAKÇA

- Altizer, Thomas J. J.. "The Impossible Possibility of Ethics". ed. Eric Boynton - Martin Kavka. 31-47. *Saintly Influence Edith Wyschogrod and the Possibilities of Philosophy of Religion*. New York: Fordham University Press, 2009.
- Boynton, Eric - Martin Kavka (ed.). *Saintly Influence Edith Wyschogrod and the Possibilities of Philosophy of Religion*. New York: Fordham University Press, 2009.
- Goodchild, Philip. *Rethinking Philosophy of Religion Approaches from Continental Philosophy*. New York: Fordham University Press, 2002.
- Wyschogrod, Edith. *Azizler ve Postmodernizm*. çev. Ahmet Demirhan. İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.
- Internet Archive, "Edith Wyschogrod". Erişim 15 Kasım 2024.
<https://web.archive.org/web/20100216192104/http://www.wyschogrod.com/books.htm>